

ԿՐԻՄԻՆԱԼԻՍՏԻԿԱ/CRIMINALISTICS/КРИМИНАЛИСТИКА

<https://doi.org/10.59546/18290744-2026.1-3-159>

ՍՈՒՐԵՆ ԲԱԴԻՆՅԱՆ
ԵՊՀ քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի ամբիոնի հայցորդ

SUREN BAGHINYAN
*PhD student of the Criminal Procedure and Criminalistics
Department of Yerevan State University*

СУРЕН БАГИНЯН
*Соискатель кафедры уголовного процесса и криминалистики ЕГУ
<https://orcid.org/0009-0001-6726-3660>*

**ՔՐԵԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹ ԵՎ ՕՊԵՐԱՏԻՎ-ՀԵՏԱԽՈՒՉԱԿԱՆ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆ ԻՐԱԿԱՆԱՑՆՈՂ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ
ՓՈԽԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ՏԱԿՏԻԿԱՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐՆ ՈՒ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՊԵՏԱԿԱՆ ԴԱՎԱՃԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ**

**TACTICAL AND TECHNOLOGICAL BASES AND PECULIARITIES
OF INTERACTION BETWEEN BODIES CONDUCTING CRIMINAL
PROCEEDINGS AND OPERATIONAL-SEARCH ACTIVITIES DURING
THE INVESTIGATION OF HIGH TREASON**

**ТАКТИКО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И ОСОБЕННОСТИ
ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ОРГАНОВ, ОСУЩЕСТВЛЯЮЩИХ УГОЛОВНОЕ
ПРОИЗВОДСТВО И ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ,
В ХОДЕ РАССЛЕДОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ИЗМЕНЫ**

Ներածություն

Պետական դավաճանությունների քննության ընթացքում կարևորագույն նշանակություն ունի վարույթն իրականացնող մարմնի արդյունավետ փոխգործողության կազմակերպումն օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն (այսուհետ՝ ՕՀԳ) իրականացնող մարմինների հետ, որը երաշխավորում է վարութային գործողությունների բնականոն և դինամիկ իրականացումը: Պետական դավաճանության բացահայտմանն ուղղված վարութային գործողու-

թյունների կատարման երկարաձգումը չափազանց բացասական ազդեցություն է ունենում քննության արդյունքների վրա: Դա պայմանավորված է նրանով, որ հետքերի անհետացման ընթացքն այնքան օրինաչափ է, որքան՝ դրանց առաջացումը: Դավաճանական գործողություններ կատարած անձինք, որպես կանոն, ակտիվորեն մասնակցում են հանցանքի հետքերի քողարկմանը և քննությանը խոչընդոտելուն, կարող են թաքնվել երկրի սահմաններից դուրս, իրացնել հավաքված տեղեկությունները, ինչը լրացուցիչ վնաս հասցնում է Հայաստանի Հանրապետության պետական անվտանգությանը:

Ինչպես ցույց է տալիս վերջին տարիների քննչական պրակտիկայի վերլուծությունը, պետական դավաճանության դեպքերով հատկապես քրեական վարույթի նախաձեռնման և քննության սկզբնական փուլի համար առանցքային նշանակություն ունի քրեական վարույթ և ՕՀԳ իրականացնող մարմինների կազմակերպված և գրագետ փոխգործողության ապահովումը: Ավելին, ինչպես նշվում է մասնագիտական գրականության մեջ, քրեական գործի հարուցման քրեադատավարական փուլի որպես այդպիսին վերացումը, այդ ընթացքում ստուգողական գործողությունների իրականացման անհնարինությունը ներկայում անհրաժեշտաբար պայմանավորում են հետաքննության մարմինների կողմից իրականացվող ՕՀԳ-ի ոչ միայն իրավական, այլ նաև գործնական, մարտավարական հիմքերի լրջագույն վերանայում¹:

Նման պարագայում պետական դավաճանության քննության ընթացքում քրեական վարույթ և ՕՀԳ իրականացնող մարմինների փոխգործողության կազմակերպահրավական, տակտիկական հիմքերի ուսումնասիրումը, դրանց առանձնահատկությունների վերհանումը հրատապ խնդիր է:

Հիմնական հետազոտություն

Քրեական վարույթ և ՕՀԳ իրականացնող մարմինների համատեղ աշխատանքի նշանակությանն անդրադառնալիս Ա. Սիմոնյանը նշում է. «Հանցագործությունների բացահայտման կարևորագույն երաշխիքներից է իրավապահ համակարգի մարմինների ակտիվ և արդյունավետ փոխգործողությունը, ինչպես նաև՝ համագործակցությունն այլ պետական և ոչ պետական մարմինների ու կազմակերպությունների հետ: Ընդ որում, հանցագործությունների արդյունավետ քննության, ինչպես նաև դրանց կանխման ու խափանման տեսանկյունից առավել կարևորվում է հատկապես քննչական և հետաքննության մարմինների աշխատակիցների համաձայնեցված գործունեության ապահովումը»²:

Պետական դավաճանության քննության տեսանկյունից ուշագրավ է մասնագիտական գրականության մեջ արտահայտված այն պնդումը, որ քննչական և օպերատիվ-հետախուզական մարմինների փոխգործակցությունը, հատկապես զգացվում է բարդ կամ բազմադրվագ, ինչպես նաև հասարակական հնչեղություն ունեցող գործերով: Փոխգործակցության ապահովումն առավել ընդգծվում է կազմակերպված խմբերի կողմից կատարված հանցագործությունների քննության ժամանակ, երբ փոխգործակցության հիմնական պայմաններից մեկը տեղեկատվության փոխանակումն է, որը թույլ է տալիս արդյունավետ և ժամանակին օգտագործել քննիչի և օպերատիվ ստորաբաժանումների ուժերն ու միջոցները³:

¹ Տե՛ս Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության հիմունքներ, Իրավակիրառական ուղեցույց /Հեղինակային խումբ, գիտ. խմբ. Վ.Գ. Ենգիբարյան- Եր., ՀՀ ԱԱԾ ԳՈՒԿ, 2023, էջ 111:

² Տե՛ս Սիմոնյան Ա., Որոշ նկատառումներ քրեադատավարական փոխգործողության հեռանկարային իրավակարգավորումների վերաբերյալ//Բանբեր Արդարադատության ակադեմիայի, Երևան, № 1, էջ 101:

³ Տե՛ս Ենգիբարյան Վ., Մարտիկյան Ռ., Օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն և քրեական վարույթ իրականացնող մարմինների փոխգործակցության հրատապ հիմնախնդիրները, «Դատական իշխանություն»

Նշենք, որ մասնագիտական գրականության մեջ քրեադատավարական փոխգործողության հիմքերի և ձևերի վերաբերյալ միասնական սահմանում գոյություն չունի: Մեկ այլ տեսակետի համաձայն՝ հետաքննության մարմնի և քննիչի փոխգործողություն ասելով՝ պետք է հասկանալ այդ մարմնի՝ միմյանցից անկախ և օրենքի վրա հիմնված փոխգործողությունը, որի դեպքում նրանք գործում են համաձայնեցված՝ նպատակ հետապնդելով կանխել, խափանել և բացահայտել հանցագործությունները, քրեական պատասխանատվության ենթարկել մեղավորներին, ապահովել պատճառված վնասի հատուցումը⁴:

Որոշ հեղինակներ էլ քննիչի և հետաքննության մարմնի փոխգործողությունն ավանդականորեն դասակարգում են տարբեր հիմքերով՝

ա) քրեական դատավարության օրենքով կարգավորվող,

բ) գերատեսչական և միջգերատեսչական հրամաններով և կարգադրություններով նախատեսված,

գ) քննչական պրակտիկայում ձևավորված, բայց իրենց նորմատիվ ամրագրումը չստացած⁵:

Փոխգործողության դասակարգման յուրօրինակ ձև է առաջարկում Ի. Ֆ. Գերասիմովը, որը փոխգործունեությունը բաժանում է 2 խմբի՝ դատավարականի և կազմակերպատակտիկականի⁶:

Փոխգործողության քրեադատավարական ձևի տեսանկյունից՝ առավել ընդունելի է Ռ. Ս. Բելկինի տեսակետը, համաձայն որի՝ անկախ նրանից՝ փոխգործողությունը ժամանակավոր է, թե մշտական, իրականացվում է մեկ քննչական գործողության, թե ապացուցման ողջ գործընթացի ընթացքում, միևնույն է, այն որոշակի առանձին գործողությունների, օպերացիաների մեթոդների ու միջոցների կիրառման եղանակով իրականացվող գործունեություն է⁷:

Պետական դավաճանության քննության տեսանկյունից ուշագրավ է մասնագիտական գրականության մեջ պրոֆեսոր Լ. Պ. Օհանյանի և Բ. Մ. Հովհաննիսյանի արտահայտած տեսակետը, ըստ որի՝ օպերատիվ-հետախուզական մարմինների աշխատողների՝ քննիչի հետ փոխգործողության մեջ մտնելը միայն տակտիկական հնարք չէ, այլև օրենքի պահանջ, իսկ քննչական և օպերատիվ-հետախուզական մարմինների փոխգործողության հիմքում ընկած է փոխադարձ կապը և փոխկախվածությունը⁸:

Ամփոփելով՝ նշենք, որ մենք համակարծիք ենք պրոֆեսոր Վ. Ենգիբարյանի արտահայտած տեսակետին, ըստ որի՝ հանցագործությունների քննության և բացահայտման ընթացքում իրավապահ մարմինների փոխգործողությունը բնորոշվում է որպես օրենքի, գերատեսչական և միջգերատեսչական նորմատիվ ակտերի վրա հիմնված, տեղով, ժամանակով, խնդիրներով և նպատակներով համաձայնեցված և իրենց հատուկ ուժերի, միջոցների, հնարքների և մեթոդների օգտագործմամբ նախաքննություն և հետաքննություն իրականացնող մարմին-

գիտամեթոդական ամսագիր, № 11-12/245-246, 2019, էջեր 94-96:

⁴ Տե՛ս Գуткин И. М., Органы дознания и предварительного следствия системы МВД и их взаимодействие. М., 1973, էջ 70:

⁵ Տե՛ս Балашов А. Н., Взаимодействие следователя и органа дознания при расследовании преступлений. М., 1973; Герасимов И. Ф., Взаимодействие органов предварительного следствия и дознания при расследовании особо опасных преступлений. Свердловск, 1965; Дубинский А. Я., Взаимодействие следователя с органом дознания. Киев, 1970; Рогожин В. А., Взаимодействие следователя с органами дознания при производстве расследования по делам о преступлениях, совершенных несовершеннолетними. Киев, 1985:

⁶ Տե՛ս Герасимов И. Ф., Некоторые проблемы раскрытия преступлений. Свердловск, 1976, էջեր 132-151:

⁷ Տե՛ս Белкин Р. С., Теория доказывания: Научно-методическое пособие. М., Норма, 1999, էջ 130:

⁸ Մանրամասն տե՛ս Հովհաննիսյան Բ.Մ., Օհանյան Լ.Պ., Քննչական և օպերատիվ-հետախուզական մարմինների փոխգործողության տակտիկան, Դասախոսություն, Երևան, 1981, էջեր 3-5:

ների համատեղ գործունեություն, որն ուղղված է հանցագործությունների, հանցանք կատարած անձանց բացահայտման նպատակով ապացուցողական տեղեկություններ պարունակող աղբյուրներ որոնելուն⁹:

Ինչ վերաբերում է քննիչի և հետաքննության մարմնի աշխատակցի դատավարական փոխգործողության իրավական հիմքերին, ապա դրանք կարգավորվում են ՀՀ ՔԴՕ-ով, որի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետում տրված է հետաքննության սահմանումը, համաձայն որի՝ հետաքննությունը հետաքննության մարմնի կողմից նախաքննության ընթացքում իրականացվող և դրան օժանդակող գործունեություն է, որը ներառում է գաղտնի քննչական գործողությունների և օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների (այսուհետ՝ ՕՀՄ) կատարումը:

Նախաքննության արդյունավետ կազմակերպման, ինչպես նաև հանցագործությունների արագ բացահայտման տեսանկյունից կարևոր է, թե քննիչի և հետաքննության մարմնի աշխատակցի փոխգործողության շրջանակներում ով պետք է հանդես գա նախաձեռնությամբ: Այս իմաստով հատկանշական է, որ գործող քրեադատավարական օրենսդրության համաձայն՝ գաղտնի քննչական գործողությունը կարող է նախաձեռնվել միայն ու բացառապես քննիչի կողմից, այնուհետև դրա կատարումը հանձնարարվել հետաքննության մարմնին, մինչդեռ քրեական վարույթի շրջանակում ՕՀՄ-ներ կարող են նախաձեռնվել ինչպես քննիչի, այնպես էլ հետաքննության մարմնի կողմից:

Այս տեսանկյունից մասնագիտական գրականության մեջ իրավացիորեն նշվում է, որ բոլոր դեպքերում, կարևոր չէ, թե ով է փոխգործողության նախաձեռնողը. այն կարող է լինել ինչպես քննիչը, այնպես էլ հետաքննության մարմնի աշխատակիցը, էական է այն, որ նախաձեռնողը պետք է կարողանա հոգեբանական կապ հաստատել փոխգործողության մյուս մասնակցի հետ, քանի որ հանցագործություններ քննելիս քննիչի և հետաքննության մարմնի միջև հանձնարարություններից բացի՝ առաջանում են նաև փոխգործողության այլ՝ ոչ դատավարական ձևեր, և փոխգործողության բոլոր տեսակների համար բնութագրական ու անհրաժեշտ է քննիչի և հետաքննության մարմնի աշխատակցի միջև անձնական շփման հաստատումը: Հետևաբար՝ էական նշանակություն են ձեռք բերում ինչպես քննիչի, այնպես էլ հետաքննության մարմնի աշխատակցի անձնական հաղորդակցական հատկությունները: Հաղորդակցման անձնական հատկություններին են վերաբերում. քաղաքավարությունը, բարյացակամությունը, հարգալից վերաբերմունքը միմյանց նկատմամբ, ուրիշին լսելու ունակությունը, հետաքրքրությունը մարդկանց նկատմամբ և այլն, այլ կերպ ասած՝ կարևոր է նրանց միջև հոգեբանական կապի հաստատումը¹⁰:

Հետաքննության մարմնի կողմից նախաքննության փուլում գտնվող քրեական վարույթով ՕՀՄ-ներ իրականացնելու համար հանձնարարության պարտադիր բնույթն ընդգծել է նաև Վճռաբեկ դատարանը՝ *Գոռ Սարգսյանի վերաբերյալ գործով 2019 թվականի ապրիլի 11-ի որոշման* մեջ, մասնավորապես արձանագրելով՝ *նախաքննության փուլում գտնվող քրեական գործով հետաքննության մարմնի կողմից իրականացվել է «ներքին դիտում» օպերատիվ-հետախուզական միջոցառում, այնինչ քրեական գործի նյութերում բացակայում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ կետով նախատեսված՝ դա-*

⁹ Մանրամասն տե՛ս Енгибарян В. Г., Теоретические основы взаимодействия органов расследования// «Դատական իշխանություն», Երևան, 2010 թ. մայիս, 5 (130), էջ 87:

¹⁰ Տե՛ս *Ենգիբարյան Վ., Չախոյան Ա.*, Քննիչի և հետաքննության մարմնի աշխատակցի փոխգործողության ձևերի քրեադատավարական և կազմակերպատակտիկական առանձնահատկությունները// «Պետություն և իրավունք», 2016թ. № 2 (72) էջ 176:

տրախազի ցուցումը կամ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 55-րդ մասի 4-րդ մասի 7-րդ կետով նախատեսված՝ քննիչի հանձնարարությունը՝ «ներքին դիտում» օպերատիվ-հետախուզական միջոցառում իրականացնելու վերաբերյալ¹¹:

Մասնագիտական գրականության մեջ իրավացիորեն նշվում է, որ հանձնարարությունն արդյունավետ ու նպատակահարմար փոխգործողության ձև է, որը սահմանված է օրենքով¹²: Հանձնարարություն տալով՝ քննիչը հետաքննության մարմնի առջև խնդիր է դնում, սակայն դրա լուծման ուղիները և միջոցները որոշում է հետաքննության մարմինը:

Այդուհանդերձ, հարկ է հիշատակել, որ ՕՀԳ իրականացնող մարմինների և քննիչի համագործակցությունը չի նշանակում ծառայողական ենթակայություն, դատավարական և օպերատիվ-հետախուզական գործունեության միաձուլում: Դրանցից յուրաքանչյուրը շարունակում է մնալ ինքնուրույն մարմին՝ գործելով իր իրավասությանը խիստ համապատասխան¹³:

Պետական դավաճանության քննության տեսանկյունից առավել կարևորվում է նաև փոխգործողության կազմակերպատակտիկական ձևը, որի ամենատարածված դրսևորումներն ըստ Ի. Ֆ. Գերասիմովի և Ն. Ա. Յակուբովիչի՝ համարվում են.

- համատեղ դեպքի տեղ մեկնումը,
- քննության համատեղ պլանավորումը,
- հատուկ խմբերի կողմից բարդ և բազմադրվագ գործերի քննության կազմակերպումը, որոնց կազմի մեջ մտնում են քննիչները և հետաքննության մարմինները,
- քննիչների և հետաքննության մարմինների՝ այլ վայրեր համատեղ մեկնումը, քննչական և օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ կատարելը, քննվող գործի շրջանակներում¹⁴:

Քննիչի և հետաքննության մարմնի աշխատակցի միջև առաջացող և պրակտիկայում շատ հանդիպող ու ամենատարածված փոխգործողության ձևը քննիչի և հետաքննության մարմնի աշխատակցի համատեղ մեկնումն է դեպքի վայր¹⁵:

Քննիչի և հետաքննության մարմնի աշխատակցի փոխգործողությունների հաջորդ ձևը համատեղ գործունեության պլանավորումն է, որին հատուկ են որոշակի հոգեբանական առանձնահատկություններ: Ամենից առաջ հարկ է նշել, որ դրա համար կարևոր նշանակություն ունի գործնական, ստեղծագործական մթնոլորտի ստեղծումը:

Ընդ որում, պետք է նշել, որ քննիչի և հետաքննության մարմնի համատեղ գործունեության անհրաժեշտ ձևերից է տեղեկությունների համակարգված փոխանակումը: Փոխգործո-

¹¹ Տե՛ս Վճռաբեկ դատարանի Գոռ Իշխանի Սարգսյանի վերաբերյալ գործով 2019 թվականի ապրիլի 11-ի ԵԿԴ/0229/01/16 որոշման 19-րդ կետը:

¹² Տե՛ս *Мельников А. С.*, Поручение как одна из форм взаимодействия следователя с органами дознания// Совершенствование деятельности правоохранительных органов по борьбе с преступностью в современных условиях: материалы Международной научно-практической конференции (03–04 ноября 2011 г.). Вып. 8, Тюмень: ООО «Вектор Бук», Тюм. обл. Дума, ГАОУ ВПО ТО «ТГАМЭУП», 2011, էջեր 208–210; *Кругликов А.*, Поручения следователя органам дознания о проведении оперативно-розыскных мероприятий в стадии возбуждения уголовного дела / А. Кругликов // Уголовное право, 2011, № 4, էջեր 88–92:

¹³ Տե՛ս *Козусев А.*, Надзор за исполнением законов в оперативно-розыскной деятельности / А. Козусев // Законность, 1997, № 2, էջ 20:

¹⁴ *Рапинов А. Р., Якубович Н. А.*, Взаимодействие следователей прокуратуры и органов милиции при расследовании и предупреждении преступлений. М., 1964, էջ 48:

¹⁵ Այդ մասին մանրամասն տե՛ս *Ենգիբարյան Վ., Չախոյան Ա.*, Քննիչի և հետաքննության մարմնի աշխատակցի փոխգործողության ձևերի քրեադատավարական և կազմակերպատակտիկական առանձնահատկությունները// «Պետություն և իրավունք», Երևան, 2016թ. № 2 (72), էջեր 179-181:

ղության յուրաքանչյուր ձևի կիրառումը պետք է ավարտվի քննիչի և հետաքննության մարմնի աշխատակցի համատեղ գործունեության արդյունքների ամփոփմամբ:

Համատեղ գործունեության արդյունքների ընկալումը, այսինքն՝ այն բանի գիտակցումը, որ ստեղծված կոմունիկատիվ կապը բերում է շոշափելի, օբյեկտիվ արդյունքների, ամրապնդում է փոխգործակցող քննիչի և հետաքննության մարմնի աշխատակցի հարաբերությունները և լուրջ հիմքեր է ստեղծում ապագայում փոխգործողության համար¹⁶:

Հարկ է նշել, որ փոխգործողության կազմակերպման որոշ ձևեր մշակվել են նաև քննչական պրակտիկայի կողմից: Դրանց մի մասը ժամանակի ընթացքում իր իրավական կարգավորումն է ստացել գերատեսչական նորմատիվ ակտերում: Այս իմաստով միանգամայն համամիտ ենք Վ. Ենգիբարյանի և Ա. Չախոյանի տեսակետին, ովքեր գտնում են, որ դատավարական փոխգործողության ձևերն առավել լիարժեք արտացոլված են պրոֆեսոր Ա.Ա. Չուվիլևայի աշխատությունում.

➤ քննչական և օպերատիվ խմբի համատեղ հերթապահություն, որը նախատեսված է հերթապահ մաս հանցագործությունների մասին հաղորդումներ ստանալու արտակարգ դեպքերի համար,

➤ քննիչի և ոստիկանության աշխատակիցների քրեական գործերով աշխատանքն օպերատիվ-քննչական խմբի կազմում,

➤ քրեական գործ հարուցելու համար տվյալների միասնական քննարկում՝ դրանք բավարար լինելու առումով, որոնք ձեռք են բերվել օպերատիվ-հետախուզական եղանակով,

➤ քննչական և օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ կատարելու համար համաձայնեցված պլաններ կազմելը¹⁷:

Փոխգործողության կազմակերպական ձևի առանձնահատկությունը, ի տարբերություն դատավարականի, նրա անընդհատ կատարելագործումն է: Ի հայտ են գալիս նոր տեսակներ՝ պահանջելով իրենց փորձարկումները և դրանց հետագա ամրագրումը ենթաօրենսդրական ակտերում: Այնուամենայնիվ, դրանցից յուրաքանչյուրը պետք է հիմնված լինի երկու չափանիշների վրա.

ա) ցանկացած տեսակի փոխգործողությունը պետք է հիմնված լինի ֆունկցիոնալ պարտականությունների հետևողականության և ճիշտ բաժանման վրա:

բ) փոխգործողության ձևը և միջոցները չեն կարող հակասել օրենքներին¹⁸:

Քննիչի և հետաքննության մարմինների փոխգործողության զարգացմանը համընթաց, ինչպես կարծում է Ս. Վ. Բաժանովը, հետաքննության մարմինների գերիշխող գործառույթը դառնում է օպերատիվ-հետախուզական գործունեությունը¹⁹: Քննիչների և օպերատիվ աշխատակիցների (ոստիկանության) փոխգործողությունը կարգավորող օրենսդրության բացակայության պատճառով, այն կատարելագործվում է հենց պրակտիկայի ուժով:

Պետական դավաճանության քննության տեսանկյունից՝ առավել ուշագրավ է այն հանգամանքը, որ ՀՀ ՕՀ օրենքով սահմանված կարգով հետաքննության մարմինն իրավասու է նախաձեռնել և իրականացնել ՕՀՄ-ների ՕՀԳ-ի իրականացման փուլում, երբ դեռ չկա նախա-

¹⁶ Տե՛ս *Дулов А. В.*, Судебная психология. Изд. 2-е испр. И доп. Минск, 'Высшая школа', 1975, էջ 93:

¹⁷ Տե՛ս *Чувилев А. А.*, Взаимодействие следователя органа внутренних дел с милицией. - М.: МВШМ МВД СССР, 1981- С. 15:

¹⁸ Մանրամասն տես *Ենգիբարյան Վ., Չախոյան Ա.*, Քննիչի և հետաքննության մարմնի աշխատակցի փոխգործողության ձևերի քրեադատավարական և կազմակերպատակտիկական առանձնահատկությունները // «Պետություն և իրավունք», 2016 թ., № 2 (72) էջեր 182-183:

¹⁹ Տե՛ս *Бажанов С. В.*, Становление и развитие групповых методов расследования. М., Инфра-М, 1997, էջեր 11-13:

ծեռնված քրեական վարույթ, որը կարող է նախաձեռնվել դրանց կատարման արդյունքներով՝ ՀՀ ՔԴՕ-ի 177-րդ հոդվածով նախատեսված կարգով հետաքննության մարմնի կողմից պատշաճ հաղորդում ներկայացնելու հիմքով:

Բանն այն է, որ, ինչպես վկայում է քննչական պրակտիկայի ուսումնասիրությունը, պետական դավաճանության դեպքերը, որպես կանոն, բացահայտվում են ՕՀԳ փուլում ՕՀՄ-ներ իրականացնելու արդյունքում, ինչն էլ հիմք է հանդիսանում քրեական վարույթ նախաձեռնելու համար: Հատկանշական է, որ վերջին տարիների քննչական պրակտիկայի վերլուծության արդյունքները վկայում են, որ պետական դավաճանության քրեական վարույթները նախաձեռնվել են բացառապես հետաքննության մարմնի հաղորդման հիման վրա: Թերևս, նման հանգամանքը կարող ենք համարել այս տեսակ գործերի քննության օրինաչափություններից, ինչը բնավ ունի իր պատճառները:

Այս իմաստով հարկ է նկատել, որ հատկապես վերջին տարիներին պետական դավաճանության դեպքերը բացահայտվել են մեծամասամբ հակահետախուզական գործունեության շրջանակում, ինչը ևս քննարկվող տեսակի հանցագործությունների քննությանն ու բացահայտմանը բնորոշ օրինաչափություն է: Բանն այն է, որ պետական դավաճանության հնարավոր դեպքերի մասին օպերատիվ տեղեկությունները կարող են ստացվել հակահետախուզական գործունեության շրջանակում, հատկապես պետական գաղտնիքի պահպանման նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնելու շրջանակում, հետևաբար նման պայմաններում դրանք կարող են ստացվել այդպիսի գործառույթ իրականացնող մարմինների կողմից:

«Ազգային անվտանգության մարմինների մասին» ՀՀ օրենքի 11-րդ հոդվածի 1-ի մասի համաձայն՝ հակահետախուզական գործունեությունը բնորոշվում է որպես՝ ազգային անվտանգության մարմինների իրավասության սահմաններում իրականացվող գործունեություն՝ ուղղված օտարերկրյա պետությունների հատուկ ծառայությունների և այլ կազմակերպությունների, ինչպես նաև առանձին անձանց հետախուզական գործունեության բացահայտմանը, կանխմանը և խափանմանը:

Ինչպես ցույց է տալիս քննչական պրակտիկայի վերլուծությունը, ռազմական, պաշտպանական ոլորտում պետական դավաճանության դեպքերը բացահայտվել են ազգային անվտանգության մարմինների ռազմական հակահետախուզական գործունեության շրջանակներում:

Ինչպես արդեն նշել ենք, պետական դավաճանության դեպքերի բացահայտման և քրեական վարույթի նախաձեռնման համար հիմք կարող է հանդիսանալ նաև պետական գաղտնիքի պահպանության ուղղությամբ իրականացվող գործունեության արդյունքները:

«Ազգային անվտանգության մարմինների մասին» ՀՀ օրենքի 15-րդ հոդվածի 1-ին մասի 31-րդ կետերով, նախատեսված է, որ ազգային անվտանգության մարմինները մասնակցում են պետական գաղտնիք կազմող տեղեկությունների պահպանության վերաբերյալ միջոցառումների մշակմանը և իրականացմանը, օրենսդրությամբ սահմանված կարգով վերահսկում են պետական մարմիններում, այդ թվում՝ օտարերկրյա պետություններում Հայաստանի Հանրապետության դիվանագիտական ծառայության մարմիններում, զինվորական կազմավորումներում, կազմակերպություններում պետական գաղտնիքի պահպանումը, սահմանված կարգով իրականացնում են միջոցառումներ՝ կապված քաղաքացիներին պետական գաղտնիք կազմող տեղեկություններին առնչվելու թույլտվության հետ:

Նույն հոդվածի 32-րդ կետով էլ սահմանված է, որ արտաքին հակահետախուզական գործունեության շրջանակներում, վարչապետի որոշմամբ սահմանված կարգով համագործակցելով Հայաստանի Հանրապետության արտաքին հետախուզության ծառայության հետ,

իրականացնում են միջոցառումներ՝ ուղղված Հայաստանի Հանրապետության սահմաններից դուրս Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիների և կազմակերպությունների, ինչպես նաև օտարերկրյա պետություններում Հայաստանի Հանրապետության դիվանագիտական ծառայության մարմիններում անվտանգության ապահովմանը:

Պետական գործունեության վերը թվարկված ուղղությունների համատեքստում առավել ընդգծվում է ՕՀԳ-ի դերը, որի հատկանիշների համակցությունը որոշակիորեն հիմք է տալիս «նմանեցնելու» կամ երբեմն «նույնականացնելու» ՕՀԳ-ն հետախուզական և հակահետախուզական պետական ինքնուրույն գործունեության տեսակների հետ: Դրան նպաստում է նաև «Արտաքին հետախուզական գործունեության և արտաքին հետախուզության ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի 2-րդ մասի սահմանումը, ըստ որի՝ արտաքին հետախուզական գործունեությունն արտաքին հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների կողմից իրականացվող գործունեություն է, որն ուղղված է արտաքին սպառնալիքներից անձի, հասարակության և պետության պաշտպանությանը, Հայաստանի Հանրապետության կենսական շահերին առնչվող տեղեկատվություն ստանալուն և մշակելուն, Հայաստանի Հանրապետության արտաքին քաղաքականության, ռազմաքաղաքական, տնտեսական, գիտատեխնիկական, շրջակա միջավայրի պահպանության և կենսական այլ ոլորտներում պետական քաղաքականության իրականացմանն աջակցելուն:

Միևնույն ժամանակ «Ազգային անվտանգության մարմինների լիազորությունները» սահմանող 15-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետում սահմանված է՝ «*օրենքով սահմանված կարգով իրականացնում են օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ*»:

Պետական գործունեության նշված երեք կարևորագույն տեսակները, անշուշտ, ունեն ընդհանրություններ, սակայն ավելի շատ՝ տարբերություններ:

Հետախուզական, հակահետախուզական և օպերատիվ-հետախուզական պետական գործունեության տեսակների բովանդակային տարբերությունները պայմանավորված են վերջիններիս առջև դրված օրենսդրական ուղղվածությամբ, գլխավոր նպատակներով և խնդիրներով, ինչպես նաև օբյեկտներով:

Ինչպես տեսնում ենք, պետության այդ երեք գործունեության տեսակներն ունեն տարբերություններ և ընդհանրություններ, սակայն նույնը կամ նույնական չեն²⁰:

Հարկ է նկատի ունենալ, որ պետական դավաճանության դեպքերի բացահայտման և քրեական վարույթի նախաձեռնման տեսանկյունից անխուսափելի է ազգային անվտանգության մարմինների ներգերատեսչական փոխգործողությունը, քանի որ պետական դավաճանությունների կատարման մեխանիզմի կոնսպիրատիվ բնույթը պահանջում է օպերատիվ-հետախուզական և օպերատիվ տեխնիկական ստորաբաժանումների համակարգված և կոորդինացված աշխատանք:

Կոորդինացիան կամ համակարգումը բովանդակային տեսանկյունից համատեղ գործունեության սուբյեկտներից մեկի, կազմակերպչական դերի դրսևորման ժամանակ կարգավորված փոխազդեցությունն է, որի պարագայում առկա է հարաբերությունների որոշակի աստիճանակարգություն:

Ա. Սիմոնյանի կարծիքով՝ այդուհանդերձ համակարգման իրավական բնույթը, դրա իրավական նշանակությունը և բովանդակությունը տարբեր են և կախված են նրանից, թե որպես իրավահարաբերությունների, որ ոլորտում է այն դրսևորվում:

²⁰ Տե՛ս Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության հիմունքներ: Իրավակիրառական ուղեցույց /Հեղինակային խումբ: Գիտ. խմբ. Վ.Գ. Ենգիբարյան, Եր., ՀՀ ԱԱԾ ԳՈՒԿ, 2023, էջեր 23-27:

Հանցագործությունների կանխարգելման կազմակերպման արդյունավետության ապահովման տեսանկյունից՝ առավել նպատակահարմար է տարբերակել համակարգման երկու հիմնական մոդել՝

1. ըստ աստիճանակարգության՝ ստորադաս մարմինների աշխատանքի համակարգում կամ կոշտ համակարգում,

2. ինքնուրույն, միմյանցից անկախ, ենթակայական աստիճանակարգության տակ չգտնվող մարմինների աշխատանքների համակարգում կամ մեղմ համակարգում²¹:

Անդրադառնալով ՕՀԳ տարբեր մասնագիտացված ստորաբաժանումների համագործակցությանը՝ Ս. Բալանյանը նշում է, որ *նեղ իմաստով՝ դա տարբեր գերատեսչությունների օպերաշխատողների հարաբերություններն են, որոնք ծագում են տարբեր փուլերում կոնկրետ օպերատիվ ստորաբաժանումների հետ կապված՝ ելակետային ինֆորմացիայի ստացումից և գնահատումից մինչև պլանավորումը և հավաքված տվյալների իրացման օպերատիվ-տեխնիկական և ուժային ապահովումը (օպերատիվ-մարտավարական փոխգործակցություն)*²²:

ՕՀԳ իրականացնող մարմինների միջգերատեսչական փոխգործակցության ձևերից մեկը տեղեկատվության փոխանցումն է, սակայն որպես հիմնական ձև այն կարող է դրսևորվել ինչպես առանձին, այնպես էլ համատեղ ՕՀՄ-ներ անցկացնելով, ինչպես նաև օպերատիվ ստուգման օբյեկտների անձնական տվյալների, նրանց գործունեությանն ու կապերին վերաբերող տեղեկությունները ՕՀԳ իրականացնող մարմինների արխիվային ու հաշվառումային տվյալներով ստուգելու միջոցով և այլն:

Ինչպես իրավագիտորեն նշում է Ս. Բալանյանը՝ «ՕՀԳ նշված սուբյեկտների մարտավարական փոխգործակցությունն ապահովում է.

- օպերատիվ ստուգման օբյեկտների նկատմամբ անընդմեջ հետևելը.
- ստուգվող անձանց միջավայրում ինֆորմացիայի հաղորդման ուղիների փակում.
- ՕՀՄ իրականացման ընթացքում անհրաժեշտ ինֆորմացիայի «ստուգման» ուղիների կազմակերպում, այդ թվում՝ գաղտնի ուղիներով.

- գանազան օպերատիվ-հետախուզական մարմինների արխիվների և հաշվառումների տվյալների օգտագործում, որոնք վերաբերում են օպերատիվ ստուգման անձին, նրա գործունեությանը և կապերին²³»:

Բոլոր դեպքերում ՕՀԳ իրականացնող մարմինների փոխգործակցությունը նպատակաուղղված է հանցավորության դեմ տարվող պայքարում արդյունավետության ապահովմանը, ինչը նպաստում է ՕՀԳ նպատակների և խնդիրների կատարմանը:

Միևնույն ժամանակ հարկ ենք համարում նշել, որ պետական դավաճանության դեպքերի բացահայտման ու քննության առանձնահատկությունների շարքին կարելի է դասել դրանց կամ առանձին դրվագների հնարավոր հետագա կատարման կանխարգելումը, խափանումը: Վերջինս դարձյալ բացատրվում է այս տեսակ հանցագործությունների մեխանիզմի առանձնահատկություններով, քանի որ որոշ դեպքերում դրանք կրում են պարբերական, շարունակական բնույթ, ուստի դրանց բացահայտմանը զուգահեռ անհրաժեշտ է ձեռնարկել հակահետախուզական, օպերատիվ-հետախուզական և այլ միջոցառումներ՝ դրանց հետագա ընթացքը, հնարավոր հետևանքների վրա հասնելը կանխելու ուղղությամբ:

²¹ Այդ մասին առավել մանրամասն տես, Սիմոնյան Ա., Փոխգործողության համակարգումը հանցագործությունների կանխարգելման կազմակերպման համատեքստում//Բանբեր Արդարադատության ակադեմիայի, Երևան, 2022, № 1 (7), էջեր 111-112:

²² Տես Բալանյան Ս. Պ., Օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն (տեսական մաս): Երևան 2014, էջ 67:

²³ Տես Բալանյան Ս. Պ., Օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն (տեսական մաս): Երևան, 2014, էջ 68:

Միայն ՕՀՄ-ների միջոցով կարելի է բավարար ամբողջականությամբ հետևել, թե հանցագործությունների նախապատրաստման և կատարման տարբեր փուլերում ինչպես է առաջանում հանցավոր մտադրությունը, կոնկրետ ինչ արարքներով է այն իրականացվում, ինչ գործոններով է այն համապատասխանեցվում կոնկրետ վայրի և ժամանակի պայմաններում, ինչ զարգացող միտումներն են ի հայտ գալիս հանցագործության դրսևորումների և դրա առավել ինտենսիվ տարածման ոլորտներում:

Այս տեսանկյունից ՕՀԳ-ի արդյունավետ իրականացման, հետևաբար կոնկրետ նպատակներին հասնելու համար առավել կարևոր նշանակություն է ձեռք բերում ՕՀՄ-ների համալիրի կամ կոմբինացիաների իրականացումը, որը համաձայնեցված և փոխկապակցված միջոցառումների համակարգ է՝ նպատակի, ժամանակի, վայրի և մեկ կենտրոնից ընդհանուր պլանի համաձայն իրականացվող գործողություններով: Դրանք, որպես կանոն, կիրառվում են կազմակերպված հանցավոր խմբերն ու համայնքները բացահայտելու, նրանց հանցավոր գործունեությունը խափանելու համար²⁴: Միաժամանակ կազմակերպված խմբերի կողմից կատարված հանցագործությունների քննության արդյունավետությունը մեծ մասամբ կախված է վարույթն իրականացնող մարմինների և օպերատիվ ստորաբաժանումների համագործակցության ճիշտ կազմակերպումից: Այդպիսի համագործակցության հիմնական պայմաններից մեկը տեղեկատվության փոխանակումն է, որը թույլ է տալիս ռացիոնալ և ժամանակին օգտագործել այդ մարմինների ուժերն ու միջոցները: Օպերատիվ-հետախուզական տեղեկատվության կիրառումը թույլ է տալիս արդյունավետորեն որոշել քննչական գործողության ժամանակը, տեղը, մասնակիցներին, ներգրավել անհրաժեշտ տեխնիկական միջոցներ, ներգրավել մասնագետների, ճիշտ պլանավորել տակտիկական հնարքների ընտրությունն ու հերթակառուցությունը²⁵:

Ընդ որում, հատկանշական է, որ քննչական պրակտիկայում պետական դավաճանության առերևույթ դեպքերով վարույթն նախաձեռնվելու պարագայում վարույթն իրականացնող մարմինը փոխգործողությունը շարունակում է այն բացահայտած, ինչպես նաև հաղորդում ներկայացրած հետաքննության մարմնի հետ, քանի որ վերջիններս առավել տեղեկացված են դեպքի մանրամասներին և քննչական հանձնարարությունների շրջանակներում՝ ավելի լավ կարող են կանխատեսել հետագա հնարավոր զարգացումները, պարզել դեպքին հնարավոր առնչություն ունեցող անձանց շրջանակը, պատճառված վնասի իրական բնույթն ու չափը և այլն:

Մեր կարծիքով, թեև գործնականում չի բացառվում նաև հետաքննության մյուս մարմինների հետ փոխգործողությունը առանձին խնդիրների, օրինակ՝ ականատեսների, հանդիպումների տեսագրությունների հայտնաբերման, թվային տեղեկատվության, հաղորդակցման այլ միջոցների հայտնաբերման և այլ դեպքերում, այնուամենայնիվ ՕՀԳ փուլում պետական դավաճանության դեպքը հայտնաբերած օպերատիվ ստորաբաժանման հետ փոխգործողությունը գաղտնի քննչական գործողությունների կամ ՕՀՄ-ների հանձնարարությունների շրջանակներում միանգամայն արդարացված է, քանի որ հնարավոր է, որ դեռևս վերջիններիս տեսադաշտում են գտնվում կամ հայտնվեն վարույթի համար հետաքրքրություն ներկայացնող անձինք, ի հայտ գան նոր կապեր և այլն:

²⁴ Տե՛ս *Шумилов А. Ю.*, Комментарий к Федеральному закону «Об оперативно-розыскной деятельности». М., 1999; *Маршунов М. Н.*, Федеральный закон «Об оперативно-розыскной деятельности» в схемах и таблицах. Постатейный комментарий. М., 1998.

²⁵ Տե՛ս *Мешков В. М., Попов В. Л.*, Оперативно-розыскная тактика и особенности легализации полученной информации в ходе предварительного следствия. М., 1999, էջ 46:

Տեղին է մեջբերել Ա. Մարկուշինի տեսակետն այս կապակցությամբ, ըստ որի՝ «ՕՀԳ արդյունքների օգտագործումը հանցագործությունների բացահայտման ու քննության և թաքնվող հանցագործների հետախուզման մեջ օբյեկտիվորեն պայմանավորում է օպերատիվ-հետախուզական ստորաբաժանումների աշխատակիցների և (հետաքննության մարմնի, հետաքննիչի, քննիչի, դատախազի ու դատավորի) քրեական վարույթի սուբյեկտների (պաշտոնատար անձանց) փոխգործակցության անհրաժեշտությունը»²⁶:

Այս իմաստով ՕՀՄ-ների մասին կարևոր իրավակարգավորում է պարունակում ՔԴՕ 86-րդ հոդվածը, որը սահմանում և թվարկում է ապացույցի տեսակները: Համաձայն նույն հոդվածի 2-րդ մասի՝ «*օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների արդյունքով կազմված փաստաթղթերը և որևէ կրիչի վրա ամրագրված փյուլները քրեական վարույթում ապացույց չեն*»: Այս իմպերատիվ կարգավորման համատեքստում, սակայն, հետաքրքրական է, որ նույն հոդվածի 1-ին մասի 10-րդ կետում որպես քրեական վարույթում ապացույցի առանձին տեսակ են սահմանված «*արտավարության փաստաթղթերը*»: Այդպիսին, համաձայն օրենսգրքի 96-րդ հոդվածի 3-րդ մասի, կարող են ճանաչվել և կցվել վարույթի նյութերին նաև քրեական վարույթի շրջանակներից դուրս իրականացված ՕՀԳ-ի արդյունքով դատարանի թույլտվությամբ ստացված տեսագրությունները, տեսաձայնագրությունները, ձայնագրությունները և այլ օբյեկտիվ փաստաթղթեր, երբ համապատասխան միջոցառումն իրականացվել է ենթադրյալ հանցագործությունը կանխելու, խափանելու կամ ենթադրյալ հանցանք կատարած անձին հանցանքի կատարման պահին կամ դրանից անմիջապես հետո բացահայտելու նպատակով: Այսինքն՝ վերոգրյալ իմպերատիվ նորմից, այնուամենայնիվ, առկա է բացառություն:

Պետական դավաճանության քննության տեսանկյունից հատուկ կարևորվում է նաև քրեական վարույթ և ՕՀԳ իրականացնող մարմինների փոխգործողությունը քրեական վարույթ նախաձեռնելու հարցը լուծելու համատեքստում: Այսպես, ՀՀ ՔԴՕ 173-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ քննիչը պարտավոր է քրեական վարույթ նախաձեռնել, եթե առերևույթ հանցանքի մասին պատշաճ հաղորդում է ստացել: Հոդվածի նշված մասում թվարկված են այն սուբյեկտները, որոնց հաղորդման հիման վրա քննիչը պարտավոր է վարույթ նախաձեռնել: Այդ սուբյեկտների շարքում են նաև ՕՀԳ-ն իրականացնող մարմինները, որոնք հաղորդում կարող են ներկայացնել իրենց լիազորությունների իրականացման կապակցությամբ: Այսպիսով՝ ՕՀԳ-ն իրականացնող մարմնի հաղորդումը քրեական վարույթ նախաձեռնելու հիմք կարող է հանդիսանալ, եթե բավարարի հետևյալ պահանջներին. *լինի առերևույթ հանցանքի մասին և պատշաճ ձևակերպված*²⁷:

Նշված հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ հաղորդումը կարող է համարվել առերևույթ հանցանքի մասին, եթե դրանով «*փաստվում է այնպիսի դեպք կամ գործողություն կամ անգործություն, որին ողջամտորեն կարող է տրվել Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքով նախատեսված որևէ արարքին համապատասխանելու նախնական իրավական գնահատական*»:

Ակնհայտ է, որ նման ձևակերպումը չի պարունակում դեպքը կամ արարքը բնութագրող տեղեկությունների կամ հատկանիշների հստակ շրջանակ, փոխարենը սահմանվում է, որ դրանք պետք է բավարար լինեն վերոգրյալ դեպքը կամ արարքը փաստելու, ինչպես նաև քրեական օրենսգրքով դրանց նախատեսված լինելու վերաբերյալ նախնական գնահատական տալու համար: Դրանից հետևում է, որ հանցանքի մասին հաղորդումն ինքնին վարույթ

²⁶ Տե՛ս *Маркушин А.*, Оперативно-розыскная деятельность. Москва, «Юрайт», 2013», էջ 279:

²⁷ Տե՛ս Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության հիմունքներ: Իրավակիրառական ուղեցույց /Հեղինակային խումբ: Գիտ. խմբ. Վ.Գ. Ենգիբարյան- Եր., ՀՀ ԱԱԾ ԳՈՒԿ, 2023, էջ 52:

նախաձեռնելու հիմք չի կարող հանդիսանալ, եթե դրանում առկա տեղեկությունները փաստված և գնահատված չեն, ինչը հնարավոր է կատարել միայն որոշակի ստուգողական աշխատանքներով, որոնց մեջ իրենց կարևոր տեղն ունեն ՕՀՄ-ները:

Ինչպես արդեն նշել ենք, պետական դավաճանության դեպքերի բացահայտմանը բնորոշ օրինաչափություններից է դրանց մասին տեղեկությունների ստացումը ՕՀԳ-ի իրականացման ճանապարհով, ինչպես նաև դրանց մասին օպերատիվ աշխատակցի կողմից պատշաճ հաղորդում ներկայացնելով: Հետևաբար՝ կարելի է ենթադրել, որ քննարկվող հանցագործությունների դեպքերով, ի տարբերություն մյուս հանցատեսակների, քրեական վարույթ նախաձեռնելու հիմքերը ակնհայտ են:

Այդուհանդերձ, խնդրո առարկա է հաղորդման բովանդակության ծավալի չափանիշների հարցը: Այս կապակցությամբ հարկ է նշել, որ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը հանցագործության մասին ներկայացվող հաղորդման բովանդակության կապակցությամբ արդեն արտահայտել է իրավական դիրքորոշում: Մասնավորապես, համաձայն Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի Է. Կարապետյանի գործով 13.07.2007 թ. № ՎԲ-133/07, Ռ. Նիզալյանի գործով 31.05.2014թ. № ԵԿԴ/0118//11/13 և Հ. Մանուկյանի գործով 30.03.2019թ. № ԵԿԴ/0154/11/14 որոշումներով արտահայտված իրավական դիրքորոշումների՝ *որպեսզի հանցագործության մասին հաղորդումը քրեական գործ հարուցելու համար առիթ հանդիսանա, այն պետք է պարունակի տեղեկություն նախապատրաստվող կամ կատարված կոնկրետ հանցագործության հատկանիշները մատնանշող, այլ ոչ թե՛ ցանկացած տվյալների առկայության մասին:*

Վճռաբեկ դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշման վերլուծությունից հետևում է, որ ներկայիս քրեադատավարական իրավակարգավորումների համատեքստում քննիչի կամ դատախազի կողմից հանրային քրեական վարույթ կարող է նախաձեռնվել այն պարագայում, երբ ներկայացված հաղորդման բովանդակությունը պարունակում է առերևույթ հանցագործության հատկանիշների վերաբերյալ տեղեկություններ, ընդ որում այն ծավալով, որպեսզի հնարավոր լինի նկարագրված արարքին տալ նախնական իրավական գնահատական: Հակառակ դեպքում ղեկավարվելով քրեական դատավարության օրենսգրքի 179-րդ հոդվածի 1-ին մասի դրույթներով՝ քննիչը քրեական վարույթ նախաձեռնելու մասին արձանագրություն չի կազմում, որի վերաբերյալ գրավոր տեղեկացնում է հսկող դատախազին՝ նշելով քրեական վարույթ չնախաձեռնելու հիմքը:

Եզրակացություն

Այսպիսով, ընդհանրացնելով վերոշարադրյալը՝ կարող ենք փաստել, որ պետական դավաճանության հանցակազմի հատկանիշներով նախաձեռնվող քրեական վարույթների քրեադատավարական և կազմակերպչական առանձնահատկություններից է օպերատիվ և քննչական աշխատանքի առավել համապարփակ համադրումը, ինչը վարույթն իրականացնող մարմնից պահանջում է մի կողմից քրեադատավարական գործիքակազմի տակտիկապես գրագետ օգտագործում, մյուս կողմից՝ գերատեսչական փոխգործողության արդյունավետ կազմակերպում մինչդատական վարույթի ողջ ընթացքում, ընդ որում՝ դեռևս պետական դավաճանության դեպքի մասին հաղորդում ստանալու պահից: Վերջինս հատկանշական է պետական դավաճանության դեպքերին օպերատիվ-հետախուզական գործիքակազմով անձի հնարավոր փախուստը խափանելու, հանցակիցներին չեզոքացնելու, ինչպես նաև վտանգավոր հետևանքների առաջացումը նախականիսելու համար:

Ամփոփագիր: Հոդվածը նվիրված է պետական դավաճանության քննության ընթացքում տարբեր մարմինների փոխգործողության հիմնահարցերին: Պետական դավաճանությունների քննության արդյունավետությունը մեծապես կախված է քրեական վարույթի և օպերատիվ-հետախուզական մարմինների (ՕՀԳ) միջև կազմակերպված փոխգործակցությունից: Վարույթային գործողությունների երկարաձգումը կամ հետքերի ոչ ժամանակին բացահայտումը կարող է թույլ տալ հանցագործներին թաքնվել, վնաս հասցնել պետության անվտանգությանը և խոչընդոտել քննությանը:

Փոխգործողությունը ներառում է տեղեկատվության փոխանակում, քննիչների և օպերատիվ ստորաբաժանումների ուժերի արդյունավետ համագործակցություն: Փոխգործակցությունը կարող է հիմնվել քրեադատավարական, գերատեսչական և պրակտիկայով ձևավորված հիմքերի վրա, իսկ ժամանակի և մեթոդների առումով կարող է լինել ժամանակավոր կամ մշտական:

Պետական դավաճանության քննության դեպքում փոխգործակցության հիմքում ընկած են ոչ միայն օրենքի պահանջները, այլև անձնական շփումն ու հաղորդակցական ունակությունները: Նախաքննության փուլում ՕՀՄ իրականացնող մարմինների գործունեությունը հաճախ սկսվում է քննիչի հանձնարարությամբ, սակայն խնդիրների լուծման եղանակները որոշում է հետաքննության մարմինը:

Հեղինակը եզրակացնում է, որ պետական դավաճանության քննության ընթացքում առավել արդյունավետ է վարույթն իրականացվող մարմնի կողմից փոխգործողությունը շարունակել ՕՀՄ-ի գործունեությունը իրականացնող այն մարմնի և ստորաբաժանման հետ, որոնց հաղորդման հիման վրա նախաձեռնվել է քրեական վարույթը:

Annotation. This article is dedicated to the fundamental issues of interaction between various bodies during the investigation of high treason. The effectiveness of high treason investigations largely depends on the organized cooperation between criminal proceedings and bodies conducting operational-search activities (OSA). Delays in procedural actions or the untimely discovery of evidence may allow perpetrators to go into hiding, damage state security, and obstruct the investigation.

Interaction includes the exchange of information and the effective combination of the efforts of investigators and operational units. This cooperation can be based on criminal procedure, departmental regulations, or established practice; in terms of duration and methods, it may be temporary or permanent.

In cases of high treason investigation, interaction is grounded not only in legal requirements but also in personal contact and communication skills. During the pre-trial investigation phase, the activities of the bodies conducting OSA often begin with an investigator's assignment; however, the methods for solving these tasks are determined by the investigative body.

The author concludes that during the investigation of high treason, it is most effective for the body conducting the proceedings to continue interacting with the specific OSA body and unit whose report initiated the criminal proceedings.

Аннотация. Статья посвящена вопросам взаимодействия различных органов в ходе расследования государственной измены. Эффективность расследования государственной измены во многом зависит от организованного взаимодействия между уголовным производством и органами, осуществляющими оперативно-розыскную деятельность (ОРД). Затягивание процессуальных действий или несвоевременное раскрытие улик может позволить преступникам скрыться, нанести ущерб безопасности государства и помешать расследованию.

Взаимодействие предполагает обмен информацией, эффективное сочетание сил следователей и оперативных подразделений. Взаимодействие может основываться на уголовно-процессуальных, ведомственных и практических основах, а с точки зрения времени и методов может быть временным или постоянным.

В случае расследования государственной измены в основе взаимодействия лежат не только требования закона, но и личное общение и коммуникативные способности. На этапе предварительного расследования

деятельность оперативно-розыскных органов, осуществляющих ОРД, часто начинается с поручения следователя, но способы решения проблем определяет орган дознания.

Автор приходит к выводу, что в ходе расследования государственной измены наиболее эффективно продолжать взаимодействие органа, осуществляющего производство, с органом и подразделением, осуществляющим ОРД, на основании сообщения которого было возбуждено уголовное производство.

Բանալի բառեր - պետական դավաճանություն, քրեական վարույթ, քննիչ, կրիմինալիստիկա, փակփոխակա, օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն, փոխգործողություն:

Keywords: high treason, criminal proceeding, investigator, forensic, tactic, operative-search activity, interaction.

Ключевые слова: государственная измена, уголовное производство, следователь, криминалистика, тактика, оперативно-розыскная деятельность, взаимодействия.

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Բալանյան Ս. Պ., Օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն (տեսական մաս). Երևան, 2014:
2. Ենգիբարյան Վ., Մարտիկյան Ռ., Օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն և քրեական վարույթ իրականացնող մարմինների փոխգործակցության հրատապ հիմնախնդիրները // «Դատական իշխանություն» գիտամեթոդական ամսագիր, 2019, № 11-12/245-246, էջ 94-96:
3. Ենգիբարյան Վ., Չախոյան Ա., Քննիչի և հետաքննության մարմնի աշխատակցի փոխգործողության ձևերի քրեադատավարական և կազմակերպատակտիկական առանձնահատկությունները // «Պետություն և իրավունք». 2016, № 2 (72):
4. Հովհաննիսյան Բ. Մ., Օհանյան Լ. Պ., Քննչական և օպերատիվ-հետախուզական մարմինների փոխգործողության տակտիկան. Դասախոսություն. Երևան, 1981:
5. Սիմոնյան Ա., Որոշ նկատառումներ քրեադատավարական փոխգործողության հեռանկարային իրավակարգավորումների վերաբերյալ // Բանբեր Արդարադատության ակադեմիայի. Երևան, № 1, 201, էջ 101:
6. Սիմոնյան Ա., Փոխգործողության համակարգումը հանցագործությունների կանխարգելման կազմակերպման համատեքստում // Բանբեր Արդարադատության ակադեմիայի, Երևան, 2022, № 1 (7), էջ 111-112:
7. Վճռաբեկ դատարանի Գոռ Իշխանի Սարգսյանի վերաբերյալ գործով 2019 թվականի ապրիլի 11-ի ԵԿԴ/0229/01/16 որոշման 19-րդ կետ:
8. Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության հիմունքներ. Իրավակիրառական ուղեցույց / Հեղինակային խումբ: Գիտ. խմբ. Վ. Գ. Ենգիբարյան, Երևան, ՀՀ ԱԱԾ ԳՈՒԿ, 2023:
9. Бажанов С. В., Становление и развитие групповых методов расследования, М.: Инфра-М, 1997:
10. Балашов А. Н., Взаимодействие следователя и органа дознания при расследовании преступлений. М., 1973:
11. Белкин Р. С., Теория доказывания: научно-методическое пособие. М.: Норма, 1999:
12. Герасимов И. Ф., Взаимодействие органов предварительного следствия и дознания при расследовании особо опасных преступлений. Свердловск, 1965:
13. Герасимов И. Ф., Некоторые проблемы раскрытия преступлений. Свердловск, 1976:
14. Гуткин И. М., Органы дознания и предварительного следствия системы МВД и их взаимодействие. М., 1973:
15. Дубинский А. Я., Взаимодействие следователя с органом дознания, Киев, 1970:
16. Дулов А. В., Судебная психология. 2-е изд., испр. и доп. Минск: Высшая школа, 1975:
17. Козусев А., Надзор за исполнением законов в оперативно-розыскной деятельности // Законность.

1997, № 2:

18. Кругликов А., Поручения следователя органам дознания о проведении оперативно-розыскных мероприятий в стадии возбуждения уголовного дела // Уголовное право. 2011. № 4:

19. Маркушин А., Оперативно-розыскная деятельность. М.: Юрайт, 2013.

20. Маршунов М. Н., Федеральный закон «Об оперативно-розыскной деятельности» в схемах и таблицах. Постатейный комментарий. М., 1998:

21. Мельников А. С., Поручение как одна из форм взаимодействия следователя с органами дознания // Совершенствование деятельности правоохранительных органов по борьбе с преступностью в современных условиях: материалы Международной научно-практической конференции (03–04 ноября 2011 г.). Вып. 8. Тюмень: ООО «Вектор Бук», 2011.

22. Мешков В. М., Попов В. Л., Оперативно-розыскная тактика и особенности легализации полученной информации в ходе предварительного следствия. М., 1999.

23. Ратинов А. Р., Якубович Н. А., Взаимодействие следователей прокуратуры и органов милиции при расследовании и предупреждении преступлений. М., 1964.

24. Рогожин В. А., Взаимодействие следователя с органами дознания при производстве расследования по делам о преступлениях, совершенных несовершеннолетними. Киев, 1985:

25. Чувилев А. А., Взаимодействие следователя органа внутренних дел с милицией. М.: МВШМ МВД СССР, 1981.

26. Шумилов А. Ю., Комментарий к Федеральному закону «Об оперативно-розыскной деятельности», М., 1999:

Բաղինյան Ս. - ԵՊՀ քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի ամբիոնի հայցորդ, էլիասցե՝ sbaghinyan777@mail.ru:

Ներկայացվել է խմբագրություն 11.03.2026 թ., տրվել է գրախոսության 11.03.2026 թ., երաշխավորվել է ՀՀ վաստակավոր իրավաբան, Երևանի պետական համալսարանի քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի ամբիոնի պրոֆեսոր, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Վ. Ենգիբարյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 08.04.2026 թ.: